

наша СЛОВА

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 49 (1356) 6 СНЕЖНЯ 2017 г.

Помнік Паэту

На сталічным адрасе: вул. Камуністычная, 24, пры прадзюсерскім цэнтры Шакуціна - цэнтры маладых творчых талентаў і найноўшай аўдыёстудіі - усталявана "Скульптурная кампазіцыя, прысвечаная Паэту". Так імянущаца яна афіцыйна, а паводле словаў аўтара помніка Ўладзіміра Слабодчыкаў за прататып узяты малады і рамантычны Ўладзімір Караткевіч тых дзён, калі скончыў ён гістарычна-філалагічны факультэт Кіеўскага ўніверсітэта і прыехаў жыць і працаваць у Менск. Падабенства і пазнавальнасць ablічча пацвердзілі ўжо і сябар паэта, літаратуразнаўца Вячаслава Рагойша, і фотамастак Георгі Ліхтаровіч, і многія іншыя творцы, і нават рабочыя, якія мантавалі скульптуру на пастамент. Акрамя таго, скульптар са згоды замоўчы ѿтвараў падмашаваць выяву і паставіў аўтографам.

Падобна на тое, што сталічны раён Асмолаўка, які стаіць сёня пад пагрозаю, не згіне. Наадварот, яна - пабагацела: у радыусе двух-трох кварталаў, блізу Тэатра оперы і балету і будынка дзяржаўнага рады ѿможна пабачыць мемарыяльную шыльду Лесі Украінцы, помнікі Максіму Багдановічу і Тарасу Шаўчэнку, а таксама бюст Тадэвуша Касцюшкі (на тэрыторыі амбасады Злучаных Штатаў Амерыкі).

Хтосьці стане касаву-рыца, маўляў, гэта не сапраўдны помнік, а толькі гарадская ці так званая садова-парковая скульптура на паўпрыхватнай тэрыторыі. Але хочацца рашу-

ча запярэчыць: хіба не падзея сёння - з'яўленне ў сталіцы хай сабе і досьць камернага помніка Паэту?! Да таго ж адно не адміняе, не адмаўляе другое. Прыйдзе час і на важкі, велічны манумент аднаму з нацыянальных творцаў.

Таму хочацца спадзявацца, што неўзабаве калегі-літаратары, аматары творчасці Уладзіміра Караткевіча і ўсяго краснага пісьменства, закаханыя, маладзёны, школьнікі і студэнты панясуць кветкі да по-

мніка Паэту. І, мабыць, асабліва шмат ляжа тых кветак у Суветны дзень пісьменніка 3 сакавіка, у Суветны дзень пазэй 20 сакавіка і на дзень нараджэння Ўладзіміра Караткевіча 26 лістапада. Гэтаксама хочацца спадзявацца, што народзіцца ў Менску і новая традыцыя - ушанаванча Паэта будуць прыходзіць і маладыя хачаць із найбліжэшага Дома шлюбуюцца над Свіспаччу.

Уладзімір Сіўчыкаў.
Фота аўтара.

Каляндар “Родны край”

Сёлета іншою паменшаны наклад календара “Родны край”. Цяпер гэта 4000 асобнікаў на ўсю Беларусь. Летась было 5000, пазалетась - 6000. Выдавецтва “Беларусь” зноў упарты вядзе справу да таго, каб неўзабаве сказаць: “Выпуск спыняем, не купляюць”. Разам з тым у Лідзе каляндар толькі мільгнуў і разышоўся, абыцаючы завезці яшчэ партыю, але калі тое будзе. Такі ў нас маркетынг. Вязуць туды, дзе не купляюць, а туды, дзе разбіраюць, даюць мізер. І так з году ў год. А ўжо цэлыя месяцы у Лідзе

ISSN 2073-7033

календара няма, цэлы месяц людзі заходзяць, паглядзяць, бяруць нешта іншае. Але тое іншае - не “Родны край” і зусім не роднае.

Nash kar.

165 гадоў з дня нараджэння Вандаліна Шукевіча

Вандалін ШУКЕВІЧ
(10 снежня 1852, в. Нача Лідскага павета, цяпер Воранаўскі раён - 1 снежня 1919) - беларускі археолаг і этнограф, член-карэспандэнт Кракаўскай акадэміі навук.

Вандалін нарадзіўся ў сям'і адваката Аляксандра Шукевіча і Аліны Воўк-Карачэўскай. Маёнтак Нача ў Лідскім павеце з'яўляўся маёмагацацца. Пасля нараджэння Вандаліна бацькі развяліся, і ўвесі цяжар выхавання лёг на добра адукаваных і, разам з тым, глубока веруючых маці і бабулю. Яны фармавалі харктар будучага вучонага і займаліся яго адукцыяй.

З 1883 В. Шукевіч даследаваў археалагічныя помнікі на паўночным заходзе Беларусі і пойдні Літвы. Адкрыў больш за 130 помнікаў каменага веку, вёў раскопкі грунтаў і курганных могільнікаў каля вёсак Нача, Пузелі (Воранаўскі раён), Вензаўшчына, Дварчаны, Апонаўцы, Сырні, Чарнішкі (Шчучынскі раён). Даследаваў 16 курганоў і 376

каменых магіл тыпу жалынікаў XIII-XIV стст.

Паміж 1884 і 1894 гадамі Шукевіч знайшоў 27 пахаванні ў Вензаўшчыне, 14 у Апонаўцах, 39 каля Дварчан, 6 каля Сабакініцу, 8 каля Забалаці, 7 у Некрушанцах, 19 у Пузелях - усяго 120 пахаванні ў 8 могільніках. Восенню 1903 года Шукевічам было зроблена вельмі цікавае, адразу заўважанае ў наукаўскім свесце, адкрыццё так званых грунтовых магіл. Вандалін Шукевіч даследаваў Троцкі, Лідскі і Радунскі замкі.

У ваколіцах Ліды Шукевіч запісваў народныя паданні, легенды, прыкметы, якія потым публікаваў у часопісах. Дзве вялікія цікавыя працы Вандаліна Шукевіча данеслі да нас сотні запісаў помнікаў духоўнай народнай творчасці. Так, у артыкуле “Народныя вераванні і абряды (забабоны, прымкі, прадказанні і інш.), сабраныя ў Віленскай губ.”

змешчана 432 запісы. Гэты збор дапаўненіца тэкстамі 15 легенд, паданняў, чарадзейных апавяданняў і 159 вераванняў, прымхаў у артыкуле “Некаторыя вераванні, прымкі і забабоны нашага люду, легенды і паданні”. Значную цікавасць уяўляе і артыкул Шукевіча “Старожытныя лекавыя сродкі”, прысвечаны народнай медыцыні.

Bikinėdysia.

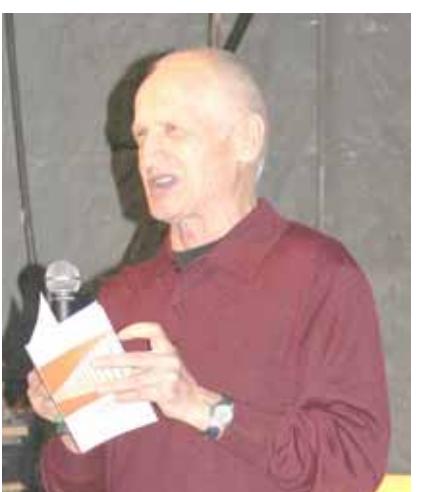
70 гадоў з дня нараджэння Алесю Разанаву

Алесь РАЗАНАЎ нарадзіўся 5 снежня 1947 года ў вёсцы Сялец Бярозаўскага раёна Берасцейскай вобласці. Тры гады вучыўся на філалагічным факультэце Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Паралельна з вучобай працаваў ліцэйшчыкам на Менскім заводзе апаяльнага абсталівання. У кастры 1968 г. студэнты-філолагі БДУ, сярод лідараў якіх былі Алесь Разанав, Віктар Ярац і Леў Барташ, звязаліся ў ЦК КПБ з лістом на імя П.М. Машэрава (ліст падпісаны некалькі сотняў чалавек) дзе патрабавалі вяртання выкладання на беларускай мове. У выніку арганізаторы падпісання ліста атрымалі ярлыкі “буржуазных нацыяналістуў”. Пасля таго як Алесь Разанав, Віктар Ярац і Валянціна Тоўкун з'ездзілі ў Зэльву да Ларысы Геніюш два першыя ўзімку 1969 былі выключаны з БДУ (праз нязадачу залику па вайсковай падрыхтоўцы; да гэтага яны былі выдатнікамі вучобы). Дзякуючы падтрымцы Максіма Танка, рэктару БПІ Сяргею Гусаку і загадчыку кафедры беларускай мовы і літаратуры БПІ Ўладзіміру Каленіку, А. Ра-

занаў працягнуў вучобу на філалагічным факультэце Берасцейскай педагогічнага інстытута, які скончыў у 1970 г.

Працаваў выкладчыкам беларускай мовы і літаратуры ў вёсцы Кругель Камянецкага раёна, з 1972 года ў Менску - літусупрацоўнікам газеты “Літаратура і мастацтва”, з 1974 года - рэдактарам у выдаўнстве “Мастацкая літаратура”, з 1994 года - у часопісе “Крыніца”... Член Саюза пісьменнікаў СССР з 1972 г. Пачаў друкавацца ў 1961 годзе. Выдаў зборнікі паэзіі “Адраджэнне” (1970), “На-заўжды” (1974), “Каардынаты быцця” (1976), “Шлях-360” (1981), “Вастрывё стралы” (1988), “У горадзе валадарыць Рагвалод” (1992), “Паляванне ў раіскай даліне” (1995), “Рэчад-існасць” (1998).

Перакладае з літоўскай, латышскай, грузінскай, балгарскай, сербскай, армянскай, чэшскай, англійскай мов. Пераклаў кнігу К. Сай для дзяцей

“Гэй, хавайцесь!” (1982), п'есу У. Шэкспіра “Сон у летнюю ночь” (аўт. “Сон у Іванаву ночь” у зборніку “Тры камедыі”, 1989), раман Ё. Авіжуса “Час, калі пусцеюць сядзібы” (1989), выбраную паэзію У. Бэрзыньша (2013). Склаў кнігу паэзіі Я. Купалы “Выйду з сэрцам, як з паходній..” (1982). Выдаў па-нямецку зборнік “Wortdichtete” (2003).

Лаўрэат Дзяржаўнай прэмii БССР імя Я. Купалы (1990). Лаўрэат прэмii “Зала-ты апоштраф” (2012)...

Bikinėdysia.

Фінскія установы павінны дэманстраваць сваю дзвюхмоўнасць кіентам рознымі спосабамі. У Беларусі ж праводзяцца грамадскія кампаніі ў абарону права на беларускамоўнае аблугоўванне ці інфармаванне.

Пратаколы паседжанняў радаў дзвюхмоўных камун, пастановы і г.д. робяцца на дзвюх мовах. Дзяржпрадпрыемствы і прадпрыемствы, якімі кіруюць дзвюхмоўныя камуны, павінны аблугоўваць і інфармаваць насельніцтва на дзвюх мовах, праўда толькі ў той ступені, у якой гэта будзе палічана мэтазгодным для прадпрыемства. Калі кіраўнічая функцыя ўскладаецца законам на індывиды, то на яго распаўсюджваецца ўсё тое, што ў Законе аб мовах сказана пра установы.

На фінскія дыпламатычныя прадстаўніцтвы распаўсюджваюцца тыя ж палажэнні, што і на дзвюхмоўныя установы ў рэгіёнах, дзе мова большасці - фінская.

У фінскіх законах аб правах паціянтаў і карыстальнікаў сацыяльных паслуг пазнанана, што іх родныя мовы павінны наколькі гэта магчыма брацца да ўвагі пры аказанні ім адпаведных паслуг.

Адукацыя

Колькасць навучэнцоў установы адукацыі з беларускай мовай на вучання змяншается. У 2014 - 2015 навучальным годзе цалкам па-беларуску навучалася ўсяго 300 студэнтаў (0,1%). За год да гэтага іх было ўдвай больш. У краіне ніяма ВНУ, дзе выкладалі б цалкам па-беларуску. Немагчымасць атрыманьня вышэйшую адукацыю па-беларуску называецца прычынай нежадання бацькоў аддаўваць дзяцей у беларускамоўныя класы і школы.

Паводле фінскага Закона аб універсітэтах, мовай выкладання і экзаменаў у агульным выпадку з'яўляецца фінская. Аднак у некаторых універсітэтах гэтых моў дзе, а ў трох ВНУ яна шведская.

У папярэдняі гады ў Беларусі масава закрываўсяя малакамплектныя школы, у большасці якіх навучанне вялося па-беларуску. Дзяцей пры гэтым пераводзілі ў рускамоўныя школы. У фінскім Законе аб базавай адукацыі пропісаны, што камуна можа змяніць месца навучання, не мянючы пры гэтым мову навучання.

Мовай фінскага войска з'яўляецца фінская, але ў ім павіна быць мінімум адно шведскамоўнае падраздзяленне. Прывыўнік мае права быць накіраваным у падраздзяленне са сваім мовай ці прынцыпам альтэрнатыўную службу на ёй. Падобных палажэнняў у айчынным заканадаўстве ніяма.

Беларускае заканадаўства не пропісвае, якая арганізацыя адказная за нагляд за забеспячэннем моўных правоў. Фінскі Закон аб мовах абавязвае ўрад кожны выбарны перыйд рабіць перад парламентам справа-здачу аб выкананні моўнага заканадаўства і забеспячэнні моўных правоў.

Заключэнне. Пры рэфармаванні айчыннага моўнага заканадаўства з фінскага досведу можа быць скарыстана абарона слабага боку; забеспячэнне рэальнай роўнасці дзяржаўных моў, дзятальнасць палажэнняў; актыўнае прапанаванне дзвюхмоўных паслуг; справа-здача урада за забеспячэнне моўных правоў на дыншае.

(Працяг. Пачатак у папярэдніх нумерах.)

854. **Мыслівец** (Людміла) - семантычны вытвор ад апелятыва *мыслівец*, які мае розныя значэнні: 1) 'пальчуніцы з гончымі сабакамі' (Нас.); 2) 'разумнік, мыслір' (Грынч.).

855. **Мысліўчык** (Ірина) - вытвор з суфіксам -*ык* ад антрапоніма *Мыслівец* і значэннім 'нашчадак названай асобы': *Мысліўч(и/ч)-ык*. ФП: *мысліць* ('разважаць, супастаўляючи з'явы речайнасці, думкі і робячы з іх выгады') - *мысліўы* ('здолены глыбока і самастойна мысліць') - *мыслівец* ('мысліўы чалавек') - *Мыслівец* (мянушка, потым прозвішча) - *Мысліўчык*.

856. **Мільгун** (Анатоль) - другасная форма, першасная *Мільгун* - семантычны дэрывают ад апелятыва *мільгун* 'тое, што мільгае - свеціца, бліскава коратка, з перапынкамі'; утварэнне з суфіксам -*ун*: *мільг-ун*.

857. **Мянанава** (Вікторыя) - вытвор з фармантам -*ава* ад антрапоніма *Мянан* і значэннім 'нашчадак названай асобы': *Мянан-ава*. ФП: *Мянандр* (імя, з мовы грэкаў 'магутны, дужы чалавек') - *Мянан* (народны варыянт яго) - *Мянан* (правданне, потым прозвішча) - *Мянанава*.

858. **Мятліцкі** (Мікола) - вытвор з суфіксам -*кі* (<*скі*) ад антрапоніма *Мятліца* з семантыкай прэстыжнасці: *Мятліц-скі* - *Мятліцкі*. Або ад тапоніма *Мятліца* з семантыкай 'народзінец, жыхар названай мясціны, паселіща': *Мятліц-скі* - *Мятліцкі*. Або ад тапоніма *Мятліца* з семантыкай прэстыжнасці: *Мятліц-скі* - *Мятліцкі*. ФП: *мятліца* ('шматгадовая расліна з суквеццем у выглядзе мяцёлкі') - *Мятліца* ('мясціна, дзе расце мятліца') - *Мятліци*.

859. **Мяцёлка** (Леанід) - семантычны вытвор ад апелятыва *мяцёлка*, які мае розныя значэнні: 1) тое, што і мятла; 2) суквецце некаторых раслін (нагадвае форму мятлы); 3) мятліца (абл.).

860. **Мяцион** (Таццяна) - семантычны вытвор (з суфіксам -*юн*) ад апелятыва *мяцион* 'той хто мяце', 'тое што мяце'; 'мяцеліца'.

861. **Навікевіч** (Таццяна) - вытвор з акцэнтаваным суфіксам бацькаймення -*евіч* ад антрапоніма *Новік* і значэннім 'нашчадак названай асобы': *Новік-евіч* - *Навікевіч*. ФП: *новы* ('упершыню створаны або зроблены, які узінік, з'явіўся нядаўна', 'незнаёмы, малавядомы', 'не той, што быў раней') - *Новы* (мянушка) - *Новы* (прозвішча) - *Новік* ('нашчадак Новага') - *Навікевіч*.

862. **Навойчык** (Аляксандр)

- семантычны вытвор з суфіксам -*чык* ад апелятыва *навой* 'вялік на краснах, на які навіваюцца ніткі асновы'. Антрапонім можа меці і дадатковое значэнне 'нашчадак асобы з прозвішчам *Навой*': *Навой-чык*. Параўн. *Адам* і *Адамык*, *Рымар* і *Рымарчык*.

863. **Нагорны** (Васіль) - семантычны вытвор ад апелятыва *нагорны* 'які знаходзіцца на гары (узвышы, узгорку)'.

864. **Нажадзюбіч** (Алег) - вытвор з фармантам бацькаймення -*іч* ад антрапоніма *Нажадзюб* і значэннім 'нашчадак названай асобы': *Нажадзюб-іч*. ФП: *нажадзюб* ('трэпичная марская птушка, блізкая да чаек') - *Нажадзюб* (мянушка, потым прозвішча) - *Нажадзюбіч*.

865. **Наздрывна** (Ларыса) - семантычны акцэнтаваны вытвор ад апелятыва *наздрывна* - утварэнне з павеліч.-узымац. фармантам -*ына* ад *ноздра* 'адна з парных вонкавых адтулін носа'.

866. **Найдзенка** (Васіль) - вытвор з фармантам -*енка* ад антрапоніма *Найдзя* і значэннім 'нашчадак названай асобы': *Найдз-енка*. ФП:

найдзя ((рэг.) 'той, каго знайшлі', 'знойдзена дзіця') - *Найдзя* (мянушка, потым прозвішча) - *Найдзенка*.

867. **Нановіч** (Алег) - вытвор з акцэнтаваным суфіксам -*овіч* ад антрапоніма *Нон* з семантыкай 'нашчадак названай асобы': *Нон-авіч* - *Нановіч*. ФП: *Нон* (імя < лац. *nonus* 'дзеяў' - *Нон* (правданне, потым прозвішча) - *Нановіч*.

868. **Насановіч** (Ларыса) - вытвор з акцэнтаваным суфіксам бацькаймення -*евіч* ад антрапоніма *Насан* і значэннім 'нашчадак названай асобы': *Насан-авіч* - *Насановіч*. ФП: *нос* ('орган нюху') - *насан* (насаты чалавек) - *насан* (мянушка, потым прозвішча) - *насановіч*.

869. **Наскевіч** (Іван) - вытвор з суфіксам бацькаймення -*евіч* ад антрапоніма *Наско* і значэннім 'нашчадак названай асобы': *наск-евіч*. ФП: *наск* ('орган нюху, які знаходзіцца на твары чалавека або мордзе жывёлы') - *насок* (памяш.-ласк. форма да *наск*) - *наск* (мянушка) - *наск* (прозвішча) - *наскевіч*.

870. **Невяроўскі** (Сяргей) - вытвор з фармантам -*скі/-оўскі* ад тапоніма *Невяроўка* / *Невяры* і значэннім 'народзінец, жыхар названай мясцовасці, паселіща': *Невяроўк(и)-скі* - *Невяроўскі*. ФП: *нешчадак* ('шматгадовая расліна з суквеццем у выглядзе мяцёлкі') - *Мятліца* ('мясціна, дзе расце мятліца') - *Мятліцкі*.

871. **Нектаровіч** (Сцяпан) - вытвор з суфіксам -*овіч* ад антрапоніма *Нектар* і значэннім 'нашчадак названай асобы': *Нектар-авіч*. ФП: *нектар* (імя < грэч. *nectar* 'нектар, пітво багоў') - *нектар* (правданне, потым прозвішча) - *нектаровіч*.

872. **Нелюб** (Кацярына) - семантычны вытвор ад апелятыва *нелюб* 'той (тая), каго не любяць' (хто не любіць).

873. **Нема** (Уладзімір) - семантычны вытвор ад апелятыва *нема* 'прамысловая рыба сямейства ласосевых, якая водзіцца ў паячных рэках і марах' (ТСБМ, Т. 3, с. 373). Бытует і ў форме *Немо* / *Нэмо* (польск. *Nemo*). Або ад прыслоўя *нема* 'дзіка, распачна (крычаць, галасіць, раўці і пад.)', а таксама 'моўчкі, без слоў' - шляхам антрапанізацыі (пераход у антрапонім).

874. **Немагай** (Наталля) - семантычны вытвор ад апелятыва *немагай* 'пра нямоглага чалавека': *не мауг* - *немаг-ай*. Параўнам: *нахіхай* 'нахіх', *мышляй* 'кемліўы', *лягчай* 'канавал'.

875. **Немчаніна** (Таццяна) - вытвор з фармантам -*ава* ад антрапоніма *Немчанін* і значэннім 'нашчадак названай асобы': *Немчанін-ава*: *немцы* ('народ, які складае асноўнае насельніцтва Германіі') - *немчанін* ('жыхар Німеччыны: параўн. *мінчанін*') - *Немчанін* (мянушка) - *Немчанін* (прозвішча) - *Немчаніна*.

876. **Неркавіч** (Арнольд) - вытвор з фармантам бацькаймення -*авіч* ад антрапоніма *Нерка* і значэннім 'нашчадак названай асобы': *Нерк-авіч*. ФП: *нерка* ('рыба сямейства ціхаакіянскіх ласосаў'). *Нерка* (мянушка, потым прозвішча) - *Неркавіч*.

877. **Несцяроўскі** (Мікалай) - вытвор з фармантам -*скі* ад тапоніма *Несцяраўка* і значэннім 'жыхар наўсціна': *Несцераў(к)-скі* - *Несцяроўскі*. ФП: *несцер* (імя < грэч. *Nestor*) - *несцер* (прозвішча) - *несцер* ('мясціна з прозвішчам *несцер*') - *несцер* (гутарк. форма) - *Несця* (мянушка, потым прозвішча) - *несцюк* - *несцюк*.

878. **Нетрэбка** (Ганна) - семантычны вытвор ад апелятыва *нетрэбка* / *ніетрэбка* той, хто кажа "не трэба" / "ніетрэбка" - г.зн. "не варт", "не патрона", "не пажадана".

879. **Неўмяржыцкі** (Сяргей) - вытвор з фармантам -*скі* ад тапоніма *Неўмяржыцкі* і значэннім 'нашчадак названай асобы': *Неўмяржыц-скі*. ФП: *намы* ('пазбуйлены здольнасці гаварыць', (перан.) 'маўклівы, ціхі', (перан.) 'скрыты, затоены') - *Неўмяржыц* (мянушка, потым прозвішча) - *Неўмяржыц*.

880. **Нікавіч** (Ніна) - вытвор з суфіксам бацькаймення -*овіч* ад антрапоніма *Нікко* і значэннім 'нашчадак названай асобы': *Нік-овіч*. ФП: *намы* ('пазбуйлены здольнасці гаварыць', (перан.) 'маўклівы, ціхі', (перан.) 'скрыты, затоены') - *Нікко* (мянушка, потым прозвішча) - *Нікавіч*.

Аб ушанаванні памяці К. Каліноўскага

**Грамадскае аб'яднанне
"Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны"**
220034, г. Мінск вул. Румянцева, 13, тэл. 263-85-11, разліковы рахунак № BY84BLBB3015010012970500101 у Аддзяленні па Мінску і Мінскай вобласці №539 АА7
Белінвестбанк, г. Мінск, код BLBBBY2X

19 верасня 2017 г. № 92

Кіраўніку
Адміністрацыі Прэзідэнта
спн. Н. I. Качанавай,
220016, г. Мінск,
вул. Маркса, 38

Аб ушанаванні памяці Кастуся Каліноўскага

Паважаная Наталля Іванаўна!

Нядыўна ў СМИ паведамліся навіны пра тое, што ў Вільні на гары Гедыміна былі знойдзены магілы паўстанцаў 1863-1864 гг. і сярод іх, магчыма, ёсьць парэшткі нацыянальнага героя Беларусі Канстанціна (Кастуся) Каліноўскага.

У сувязі з гэтым мы прапануем зварнуцца да ўладаў Літвы з просьбай (пасля правядзення неабходнай экспертызы Літвой) перадаць у Беларусь парэшткі Канстанціна Каліноўскага і правесці іх перапахаванне на высокім дзяржаўным узроўні.

Будзе дарэчы аформіць гэтую пропанову ў выглядзе Прэзідэнцага дэкрэта, у якім таксама варта прадугледзець устаноўку помніка К. Каліноўскага ў Мінску і чаканку адпаведнай манеты нацыянальным банкам Беларусі.

З павагай,
Старшыня ГА
"Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны"

Трусаў А.А.

**МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ**

пр. Пераможцаў, 11, 220004, г. Мінск
тэл. +375 17 203 75 74, факс +375 17 203 90 45
БІК: АКВВ BY 2X; рахунак:
BY71AKBB360490002669000000
ААТ «ААБ Беларусбанк»
e-mail: ministerstvo@kultura.by

На № _____ ад _____

Аб ушанаванні памяці
К. Каліноўскага

У адпаведнасці з даручэннемі Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ад 25 верасня 2017 г. № 10/535-82 і ад 31 кастрычніка 2017 г. № 10/206-102 Міністэрствам культуры сумесна з Міністэрствам замежных спраў, Нацыянальнай акадэміяй навук Беларусі і Нацыянальным банкам Рэспублікі Беларусь разгледжаны звярот А.А. Трусаў аб перапахаванні парэшткі Кастуся Каліноўскага ў Беларусі і ўшанаванні яго памяці. Па выніках паведамлем наступнае.

Па стане на кастрычнік 2017 г. літоўскім даследчыкамі знойдзены парэшткі 11 з 21 пакараных узельнікаў паўстання. Раскопкі працягваюцца.

Устаноўлена, што пахаванні зроблены ў другой палове - канцы XIX стагоддзя; асобы, знойдзены ў пахаваннях, былі пакараныя праз павешанне і расстрэл.

З высокай верагоднасцю ідэнтыфікаваны парэшткі аднаго з узельнікаў паўстання - Жыгімonta Серакоўскага (рознымі метадамі даследаванняў вызначаны ўзрост, спосаб і дата пакарання, знойдзены імяны заручальны пярсцёнак).

На думку літоўскіх даследчыкаў, у ліку выяўленых маюцца парэшткі і К. Каліноўскага. Гэтая здагадка заснована на супадзенні па ўзросце, спосабу і даце пакарання, выніках мадэлявання і фотаідэнтыфікацыі асобы (параўноўванне чэрата з фотаздымкамі К. Каліноўскага). Для пацвярдження сапраўднасці здагадкі патрабуеца правядзенне генетычнай экспертызы.

Пастаўнаўка пытання пра перапахаванне парэшткі ўзельнікаў паўстання 1863 года заўчасная да моманту, пакуль не будуць выяўлены і даследаваны парэшткі ўсіх пакараных (21 чалавек).

Акрамя таго, трэба адзначыць, што на дадзеным этапе ў асяроддзі літоўскай палітычнай і навуковай супольнасці пераважае меркаванне аб магчымасці перапахавання ўсіх парэшткі у адным месцы.

Адносна пропаноў аб ушанаванні памяці кіраўніка паўстання 1863-1864 гг. на тэрыторыі Беларусі і Літвы паведамляем наступнае.

У адпаведнасці з пастановай Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 19 верасня 2008 г. № 1372 "Аб некаторых пытаннях стварэння (рэканструкцыі) і прыёмкі твораў манументальнага і манументальна-дэкаратыўнага мастацтва" творы манументальнай скульптуры ў г. Мінск ствараюцца і ўстанаўліваюцца на падставе рашэння Мінскага гарвыканкама і па ўзгадненні з Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь.

Пытанне ўстаноўкі помніка К. Каліноўскаму ў г. Мінску разглядалася Мінскім гарвыканкамам неаднаразова. Улічваючы, што імем вядомага дзеяча названа адна з вуліц горада і на доме № 55 па вул. Каліноўскага ўстаноўлена мемарыяльная дошка, неабходнасць стварэння і ўстаноўкі помніка К. Каліноўскаму ў г. Мінску адсутнічае.

Трэба адзначыць, што помнік К. Каліноўскаму работы З. Азгура ўстаноўлены ў 1958 г. у г. Свіслач Гродзенскай вобласці.

Па пытанні выпуску памятнай манеты, прысвечанай К. Каліноўскаму, Нацыянальны банк Рэспублікі Беларусь (далей - Нацбанк) адзначыў, што ў адпаведнасці з нарматыўнымі дакументамі памятныя манеты ў абарачэнне выпускаюцца ўзнаменаванне найважнейшых падзеяў у гісторыі дзяржавы і ўсяго чалавецтва, а таксама з мэтай пропаганды культурнай і гістарычнай спадчыны, дасягненняў у галіне науки і спорту, аховы навакольнага асяроддзя.

Акрамя таго, згодна з канцептуальным падыходам Нацбанк выпускае памятныя манеты, прысвечаныя выдатным асобам і іх юбілеям, роўным 100 і больш гадоў і пры гэтым кратным 50.

Такім чынам, выпуск у абарачэнне памятнай манеты, прысвечанай Кастусю Каліноўскаму, плануецца толькі ў аддаленай перспектыве.

Дадзены адказ можа быць абскарджаны ў парадку, прадугледжаным заканадаўствам.

Намеснік міністра А.А. Яцко.

Вішуем сяброў ТБМ, якія нарадзіліся ў снежні

Абдулаева Святлана Іосіфаўна

Агуновіч Эдуард

Адамоніс Валянцін Канстанцін

Аксючыц Галіна Ўладзімір

Аксючыц Ганна Аляксандр

Алейнік Віталь

Алексяюк Дар'я Аляксандр

Альшэўскі Андрэй Здзіславав

Андрасовіч Таццяна Валянцін

Андрэнка Яўген Барысавіч

Аношка Любоў Іосіфаўна

Антаноўская Людміла

Анцыповіч Мікалай

Ардынская Людміла Іосіфаўна

Арцюшэнка Віктрыя Ўладз.

Асадчая Алена Вадзімаўна

Асіповіч Ананій Канстанцыев

Атрахімовіч Вячаслаў

Аўласка Ала

Афанасенка Кацярына Уладз.

Багінская Аўгінія Ніна Рыгор.

Багнюк Любоў

Баёў Канстанцін Генадзевіч

Бандарчык Віктрыя Ігараўна

Бараноўскі Аляксандар Уладз.

Бартошык Наталля Пятроўна

Батура Міхail Пятровіч

Бацян Валянціна

Бацяноўскі Аляксандар Рыгор.

Баярчук Алена

Бедка Іван

Белая Алена Іванаўна

Белка Сяргей Мікалаеўч

Белы Аляксей Ільч

Берняковіч Іна

Бойка Валянцін Юр'евіч

Буданаў Зміцер Львовіч

Букачова Алена Ўладзімаўна

Бурак Жанна Генадзевіч

Бурносава Раман Генадзевіч

Бусловіч Святлана Анатол.

Вабішчэвіч Аляксандар Мікал.

Вайдашэвіч Жанна Пятроўна

Верабей Янка Міхайлівіч

Водзіч Наталля

Волкова Ала

Гагуліна Юлія Аляксандраўна

Гайдаровіч Анжэліка

Галіноўская Ніна Васільеўна

Галкоўскі Аляксандар Алякс.

Гарох Мікалай Андрэевіч

Гарэцкі Радзім Гаўрылавіч

Гацкі Ўладзімір Венядзімавіч

Гінько Марыя Уладзіміраўна

Глазман Любоў Якаўлеўна

Гнятуля Алег Аляксандравіч

Гракун Валянціна Іосіфаўна

Грамыка Алена Віктараўна

Гром Ігар Віктаравіч

Грудзёў Аляксандар Ігаравіч

Грыгаровіч Вітаўт Іванавіч

Грыневіч Ганна Васільеўна

Грыцаў Тарас

Грый Тачціана Міхайлаўна

Грэсккая Браніслава

Гук Уладзімір Пятровіч

Гурыновіч Генадзь Аркадзев.

Гярэра Менгана Ідаэль Ідаэл.

Дабрынец Аляксей Васільевіч

Давідовіч Дзмітры

Даманава Лідзія Дзмітрыеўна

Дамарацкі Аляксандар Уладзімір.

Дарафей Іна Сцяпанаўна

Дашкевіч Віктрыя Віктораўна

Дашкевіч Галіна С.

Двілянская Бэла

Дземідовіч Ігар Славаміравіч

Дзэм'яновіч Таццяна А.

Дзяменцэва Ірина

Донаў Павел Пятровіч

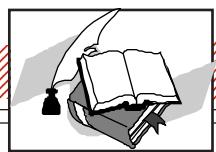
Доўжык Андрэй Гаравіч

Дрозд Юля

Дунецкі Тадэвуш Віктораў

Дучыц Людміла Ўладзімаўна

Егіцава Тацціана

Слоўнік асабовых уласных імен

22 лістапада 2017 года ў менскай бібліятэцы № 14 імя Ф. Багушэвіча, якой загадвае Наталля Анатольеўна Стрыгельская, адбылася творчая супстроча з вядомым лінгвістам і перакладчыкам Валянцінай Карлаўнай Раманцэвіч, якая працуе ў складзе групы вучоных філолагаў пры менскім касцёле Святога Сымона і Алены. Нагода - выхад "Слоўніка асабовых уласных імен", якія з'явіліся ў выдавецтве "Народная асвета" у верасні 2017 года.

Напісаць слоўнік (скласці яго) дапамагаў магістр тэалогіі, кандыдат гістарычных навук ксёндз-дэкан Менскага касцёла Святога Сымона і Свя-

тапісе і скланенні, а таксама па ўтварэнні імен па бацьку. У слоўніку пададзены найбольш пашыраныя (праваслаўныя і каталіцкія) хрысціянскія імены, што выкарыстоўваюцца пры хрышчэнні дзяцей.

Наклад кнігі - 1500 асбонікаў. Слоўнік адрасуецца рабочікам ЗАГСаў, натарыяльных кантор і юрыдычных кансультатыў, работнікам друку і інш. Для выкарыстання ў канфесійнай іменаслоўнай практицы. Ён будзе карысным для настаўнікаў, студэнтаў, а таксама ўсім тым, хто цікавіцца сучасным беларускім іменамі словамі...

Слоўнік напісаны пад

Алену Анісім, прафесар Валянціна Пятроўна Лемцюгова, Ірина Алена Гапоненка, Адам Іосіфавіч Мальдзіс, а таксама выкладчыкі УА "Менскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт" (лінгвагуманітарны каледж пры МДЛУ) Алеся Віктараўч Чечат і Лілея Пятроўна Чечат!

Трэба адзначыць, што на імпрэзе прысутнічала сібры Фрунзенскай раённай арганізацыі ТБМ г. Менска Святлана Багданкевіч, Людміла Ліціцава, Яўген Гучок, Генадзь Кажамкін, Мікола Бамбіза, Кірыл Шык. Творчая супстроча адбылася дзякуючы арганізацарскім здольнасцям Паўла

Спачуванне Анатолю Вярцінскаму

Сакратарыят ТБМ выказвае шчырыя спачуванні шматгадовому сябру Рады ТБМ Анатолю Вярцінскаму.

Раніцай 28 лістапада пасля працяглай хваробы памерла Ада Сямёнаўна Вярцінская - выкладчыца, заслужаны педагог Рэспублікі Беларусь, паведамляе прэсслужба Саюза беларускіх пісьменнікаў.

Ада Сямёнаўна - жонка пісьменніка Анатоля Вярцінскага. Яны былі разам ад 1960

года.

У Вярцінскіх - трое дзяцей: сын - кардыёлаг, да таго ж ён яшчэ спецыяліст па ультрагукаўным даследаванні. Адна дачка скончыла факультэт радыёфізікі і электронікі, другая вывучае інфарматыку і правамаштабанне.

Адпяванне прыйшло ў Елізавецкім храме ў Навінках. Пахавалі Аду Сямёнаўну Вярцінскую на Заходніх могілках г. Менска.

Вечная памяць.

Навіны Германіі

У Германіі дзецям забаранілі насіць "разумныя" гадзіннікі: вядомыя прычыны

Федэральнае сеткае агенцтва Германіі ўяло забарону на выкарыстанне смарт-гадзіннікаў дзецемі. Ведамства парыяла бацькам выкінуць ці знішчыць "разумныя" гадзіннікі і не парушаць законы Германіі.

Прычынай для забароны "разумных" гадзіннікаў стала функцыя, якая дазваляе слухаць усё, што адбываецца ў карыстальніка. Такая тэхналогія была ўспрыята эксперты-там, як сачэнне, якое супярэчы законам Германіі.

На словах прадстаўнікоў Федэральнага сеткаевага агенцтва, бацькі часта выкары-

стуювалі "галасавы маніторынг", каб слухаць, што адбываецца на занятках у школе. Ні настаўнікі, ні самі вучні не падаравалі, што за імі сочачь бацькі. Вядома, што з дапамогай

адмысловай праграмы тэлефону можна ўключыць мікрофон на смарт-гадзінніках.

Таму менавіта такія прылады падпадаюць пад забарону.

Deutsche Welle.

Калі за адраджэнне мовы, чытай, спадарства, "Наша слова"!

Шаноўныя сябры, ідзе падпіска на першую паўгоддзе 2018 года. У каталогу інфармацыя пра газету знаходзіцца на ст. 70. Цана змянілася нязначна. У 2018 годзе мы працягнем выходзіць на васьмі палосах. Газета мае добры рэдакцыйны партфель і плануе для друку тэксты самых розных матэрыяляў, з рознымі поглядамі і падыхадамі, у тым ліку і адрознімі ад пазыцыі рэдакцыі. Мы будзем працягваць друк мовазнаўчых і гістарычных матэрыяляў у выкладанні тых аўтараў, якіх вы не знайдзеце на старонках іншых выданняў. Мы не стараемся навязваць чытчу сваю думку ці погляды, а падаём паведамленні і меркаванні саміх чытчоў. Чытайце, даведайцеся, думайце. Будзьце з намі, і вы будзеце з усёй Беларуссю.

РП - 1	Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь											
АБАНЕМЕНТ на газету часопіс 63865												
НАША СЛОВА (назва выдання)												
Колькасць камплектаў 1												
На 2018 год па месяцах:												
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	
Каму (прозвішча, ініцыялы)												
Куды (адрес)												
(паштовы індэкс)												

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТАЧКА

Хартыя-97.	на газету часопіс 63865											
НАША СЛОВА (назва выдання)												
Кошт падпіскі 4,86 руб. руб. Колькасць камплектаў 1												
На 2018 год па месяцах:												
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	
Каму (прозвішча, ініцыялы)												
Куды (адрес)												
(паштовы індэкс)												

(Працяг. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

У першую чаргу гэта серыя гравюра "Anakaliscis", створаных ў 1498 г. Вялізным дасягненнем сусветнай графікі з'яўляюца некалькі сотняў гравюр Дзюрэра. Вядомы ён і сваімі жывапіснымі палотнамі.

Альбрэхт Дзюрэр. Аўтапартрэт, 1500 г.

Стваральнікамі нідерландскай школы рэнесансавай музыкі былі кампазітары Ян Окегем (каля 1420-1495), Якаб Обрэхт (каля 1450-1505), Жакен Дээрэ (каля 1450-1521) - аўтары месаў і песень, майстры поліфаніі, у творах якіх адчуваўся ўплыў народнай харавой культуры.

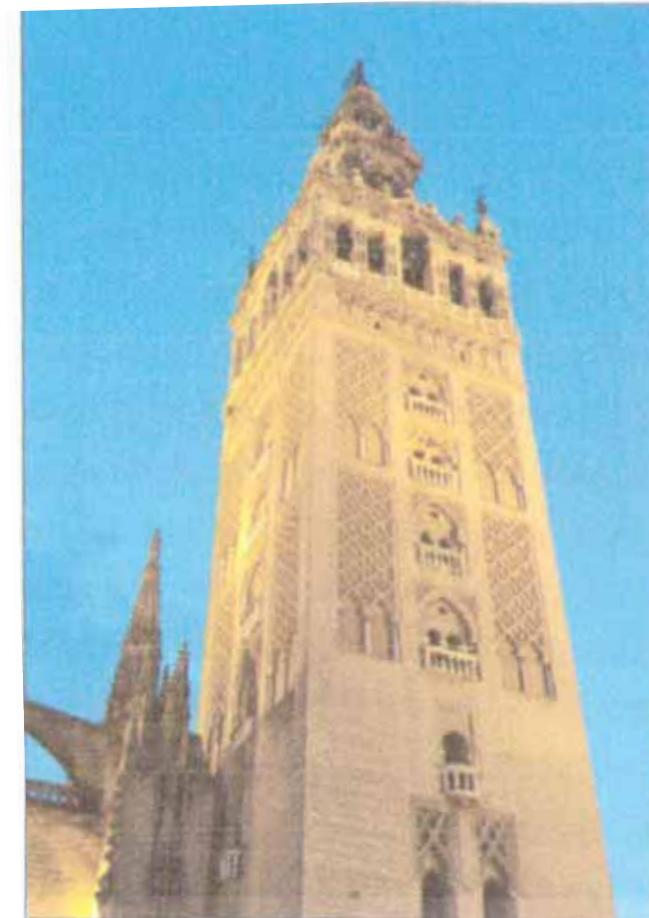
3. Змена ў архітэктуры Еўропы ў XIV-XV стст.

З XIV ст. у гарадах мураванае будаўніцтва выходзіць на пярэдні план. З каменю і цэглы пачынаюць будаваць жылыя дамы, што, безумоўна, было прагрэсам, асабліва з улікам тады шматлікіх гарадскіх пажараў. Ужо ў XV ст. у Фларэнцыі мураваныя дамы пераважалі над драўлянымі. Шмат мураваных будынкаў у гэты час з'яўлялася і ў Парыжы. А вось у Лондане цаглянае будаўніцтва пашырылася толькі ў XVI ст. У XIV-XV стст. у Еўропе пачала ўжывацца дахоўка, новы матэрыял для накрыцця дахаў, які не баяўся ні агню, ні вільгагі. Паколькі зямля ў гарадах была вельмі дарагою, то там будаваліся дамы на некалькі паверху з глыбокімі сутарэннямі пад домам. Падлогі дамоў на першым паверсе былі земляныя. Узімку іх засцілалі сенам, а ўлетку - духмянай травою. На верхніх паверхах падлога была драўлянаю, але, пачынаючы з XIV ст., у багатых палацах з'явіўся паркет. Пакоі аздаблялі дыванамі, якія вешалі на сцены або сцялілі на сядзенні. У XV ст. у гарадах Італіі дываны з'яўліся і на падлозе.

У XV ст. з'яўліся шпалеры, якімі аздаблялі інтэр'еры будынкаў. Гэта

былі аксаміт, шоўк, атлас, ада- машак, парча і ціснёная скора. У Фландрый ў гэты час з'яўліся габелены, на якіх асноўнымі сюжэтамі былі сцэны з античнай і біблійнай міфалогіі ды розныя гісторычныя падзеі. Існавалі і тканевыя шпалеры (*мільфлёры*) з малаўнічымі сцэн-

Гісторыя сярэднявечнай Еўропы (V - XV стагоддзі)

Званіца сабора ў Севільі, XII-XIII стст. Сучаснае фота.

камі з жыцця сеніераў і сялян. У багатых дамах у вокнах з'явіліся рамы, якія складаліся са шкляных шыбак рознай формі, устаўленых у свінцовых абоймы. Самым лепшым асвятленнем былі ваксовыя свечкі, якія каштавалі ў той час дорага.

З сярэдзіны XV ст. у Германіі і іншых паўночных краінах у дамах з'яўліся вялікія кафляныя печы, аблімаваныя кафляй, пакрытай глазурай. На вонкавых пласцінах гэтай кафлі былі рэльефныя выявы расліннага і геаметрычнага арнаментаў, а таксама розныя сюжэтныя ка-

мпазіцыі і гербы ўладальнікаў дома.

Водаправод і каналізацыя ў дамах адсутнічалі. Ваду ў асноўным бралі з калодзежаў, выкапаных у дварах. З XIII ст. у гарадах з'яўліся *грамадскія лазні*, дзе мужчыны і жанчыны часта мыліся разам. Мэблі была вельмі простай - сталы, лавы ці ўсловы, і куфры. Гаспадар дома меў асобнае крэсла, што падкрэслівалася яго асаблівымі станам у сям'і. Галоўны элемент інтэр'еру - гэта ложак, які ў багатых дамах меў шырыню да 4 метраў. Зверху ложак закрывалася *балдахін*, што абапіраўся на калонкі. У XV ст. на вуліцах Фларэнцыі з'яўліся першыя ліхтары.

Пачынальнікам рэнесансавай архітэктуры быў вышэйгаданы архітэктар Філіп Брунэлескі, які дэталёва распрацаваў законы лінейнай перспектывы. Брунэлескі ў сваім будаўніцтве вярнуўся ўжытак такіх элементаў античнай спадчыны, як калоны, пілястры і аркі (выгбы).

У другой палове XV ст. адным з найбуйнейшых італьянскіх дойлідаў эпохі Рэнесансу быў Леон Батыста Альберці (1404-1472). У сваіх праектах ён знайшоў кампраміс паміж ужо існуючымі традыцыямі звязанай гарадской забудовы і новымі архітектурнымі прыёмамі, што вынайшоў Брунэлескі.

У архітэктуры збудаваных ім палацаў адсутнічаў калоны і паўкалоны, але вобраз анатычнай архітэктуры ўласціў архітэктурныя прэзельфы плоскіх пілястраў і антаблементаў. Таксама Альберці ўпершыню выкарыстоўваў члененне трох ярусau фасада палаца Ручэлі ў Фларэнцыі пілястрамі розных ордараў. У канцы XV ст. рэн-

есанская тыпы будынкаў - гарадскія палацы і загарадныя вілы з'яўляюцца ў розных абласцях Італіі. Вылучаецца свайго асаблівасцю архітэктура Венециі, дзе гатычная традыцыя спалучана з рысамі Рэнесансу.

У дойлідстве паўночных краін Еўропы ў XIV-XV стст. панавала гатычная архітэктура, якая дасягнула свайго росквіту і атрымала прыгожую назуву "полымянія". У гэты час былі дабудаваны шмат якія гатычныя саборы, у тым ліку і вышэйгаданы славуты сабор Парыжскай Божай маці.

Пэўную асаблівасць мела іспанская готыка, якая ў XIV-XV стст. была насычана элементамі маўрытанскага стылю. Іспанскія касцёлы часта перабудоўваліся з мячэцяў. Напрыклад, званіца сабора ў Севільі - гэта перабудаваны мінарэт. Тут існаваў асобны архітектурны стыль "мудэхар" (муслиманскі), калі архітэктары-арабы будавалі з цэглы касцёлы з маўрытанскім скляпеннямі.

Сваю нацыянальную асаблівасць атрымала і гатычная архітэктура Вялікага Княства Літоўскага. У другой палове XV - пачатку XVI стст. склалася беларуская готыка, якая мела свае асаблівасці. Гэта - шырокое ўжыванне *вялікамернай цэглы-пальчаткі*, арыгінальная планіроўка замковых вежаў - восьміграннія верхнія паверхі паставлены на прамавугольныя ніжнія, арнаментальныя матывы на сценах будынкаў, выкладзены з цёмнай (перапалейнай) цэглы-клінкера і існаванне абарончых храмаў-цвердзяў. На тэрыторыі Беларусі ў гатычным стылі будаваліся і праваслаўныя храмы,

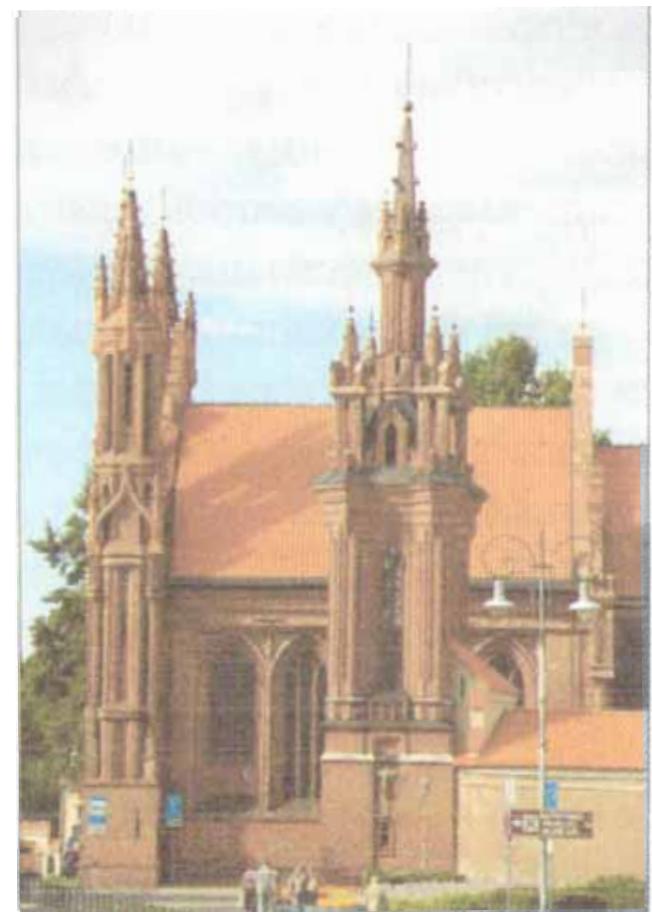
і будаўнікі з Італіі ды іншых краін.

4. Развіццё науку і тэхнікі

У эпоху Адраджэння філософія і наука паступова адыходзяць ад тэалогіі і схаластыкі. Узнікаюць такія пыні, як "філософская антрапалогія" - вучэнне пра чалавека, яго сутнасць і прызначэнне ў свеце, і "філософія гуманізму", у якой чалавек разглядаецца як найвышэйшая каштоўнасць. У гэты час, акрамя грамадзянскага гуманізму, узімае і другі яго напрамак - *элікурэйскі*. Яго стваральнікам у першай палове XV ст. быў *Ларэнца Вала*. Ён жыў і працаваў у Мілане, Неапалі, Павіі і Рыме, дзе быў сакратаром папскай куры. Ён крэтыкаваў існаванне манастыраў і лічыў свецкую культуру і хрысціянскую рэлігію незалежнымі сферамі. Мараль Ларэнца Вала несла свецкі і антыаскетычны характар, апраўдвалі чалавечыя радасці жыцця і супярэчыла прынцыпам афіцыйнай каталіцкай маралі. Гэта вельмі не падабалася клерыкам, і ў 1444 г. Валу прыпягнулі да суда інквізіцыі, ад пры-

Фасад палаца Ручэлі ў Фларэнцыі (арх. Леон Батыста Альберці, 1446-1451 гг.).

Касцёл св. Ганны ў Вільні, 1495-1500 гг. Сучаснае фота.

што вылучае праваслаўную беларускую архітэктуру з ліку іншых адпаведных напрамкаў у Еўропе. Традыцыйная готыка знайшла таксама сваё ўласціў атрымалі з розных абласцей.

Яшчэ адна філософская пыні атрымала назуву "пантэізм". У ёй Бог - гэта прырода, і ён не можа існаваць за яе межамі. Выдатным мысліром эпохі Рэнесансу быў *Мікола Кузанскі* (1401-1464), нямецкі філософ, тэолаг і палітычны дзеяч. Ён стаяў на пазіцыях "пантэізу", першы склаў геаграфічную карту Еўропы і прапанаваў рэформу юліянскага календара.

Працяг у наст. нумары.)

Яшчэ адна філософская пыні атрымала назуву "пантэізм". У ёй Бог - гэта прырода, і ён не можа існаваць за яе межамі. Выдатным мысліром эпохі Рэнесансу быў *Мікола Кузанскі* (1401-1464), нямецкі філософ, тэолаг і палітычны дзеяч. Ён стаяў на пазіцыях "пантэізу", першы склаў геаграфічную карту Еўропы і прапанаваў рэформу юліянскага календара.

Курыць - пляваць на неба, сонца і зямлю

(Прачяг. Пачатак у папяр. нумары.)

ВЫТВОРЦЫ. ТТК паводзіца ў Расіі, як у слаба-развітай краіне, дзе слабае заканадаўства, пластычны ўрад, неарганізаваная грамадзянская свядомнасць. Заклікі супрацьтыунёвых актыўістаў выгнаны лабістамі-тытунікамі з Грамадскай палаты Расіі не пачутыя. ТТК у 2006 годзе захапілі механізм прыняція рашэнняў па тыунёвай палітыцы ў Расіі ўжо адкрыта, ад імя грамадства, сцвярджае Андрэй Дзёмін, прэзідэнт РАОЗ, прафесар медінстытута імі Сечанава.

Любую інфармацыю, здатную разбудзіць у спажыўца цагу да куплі цыгарэтай, прапанавалі аблежаваць прадстаўнікі Беларусі і Расіі на Еўразійскай эканамічнай камісіі ў 2014 годзе. Сустаршыня Расійскай супрацьтыунёвой кааліцыі Дар'я Халтурына лічыць, тыунёвія вытворцы выкарыстоўваюць цыгарэтныя пачкі для стымулявання спажывання тыуню і для зніжэння эффекту настрыгі пастрахотных графічных папярэджванняў.

- Патрыятычныя і романтычныя вершы пра курэнне, малюнкі прадуктаў і фруктаў, аб'явы пра латароі на тыунёвых пачках накіраваны не проста на адуманьванне грамадзян, аднягаючы увагу бязвольных ад смяротнай і анкагенай небяспекі курэння, - сцвярджаала Халтурына.

Мноства навукоўцаў, камісій, уладнікаў вусна і пісьмова супраць тыунекурэння... і 20 гадоў не могуць аднаўць супрацьдзеянне тыунёвых лабістай. Даходзіць да смены, тыунёвія фірмы пачалі турбавацца пра бюджет Расіі. Страты вытворцаў з-за змены упаковак ацніваюць у 16 мільёнаў долараў, паменшицы, ці бачыце, падатак у рускую казну. Яшчэ большая страты прынясе перарэгістрацыя дзясяткай называў таварных знакаў, розніца ў Расіі (52 расійскія рублі за пачку), у Беларусі (30), у Казахстане (42) ("Ізвестія", 18.4.2014).

КАРА. За кінуты на зямлю акурак у Англіі штраф да 80 фунтаў.

НАРКОТЫК. Тыунекурэнне, паводле ВОЗ, мала адрознае ад другіх наркотыкаў.

Пачынаюцца нярадасная медыцынская прайўленні ў курца літаральна праз паўтара-два гады актыўнага курэння. "Кашаль курца", "лёгачнае сэрца", хранічнае запаленне сценак бронхаў, лёгкіх, хваробы сэрца, імпатэнцыя, бясплоднасць, псіхозы... - тэя хваробы нясе сабе курец. Храпуць курцы ў троі разы часцей.

У Канадзе ўвялі забарону продажу цыгарэт з назвамі "мяккія", "лёгкія". Паводле міністра аховы здароўя Канады яны выклікаюць у курца ілжывае пачуццё бяспекі, а фактычна не меней шкодныя. Да-следчыкі з Пітсбургскага ўні-

Валер Санько

версітата ўстанавілі, усяго адна змянка цыгарэты можа па-шкодзіць ДНК, з'яўляючы першым гіблым крокам да развіцця раку і захворанняў сэрца.

У мужчын курэнне дэфармуе сперматозоіды, развівае імпартніцу. Сперма дзвюх трацинаў, 67%, хранічных курцоў не прыйшла спецыяльныя лабараторныя тэсты ва ўніверсітэце Бафала, ЗША. Здольнасць яе да аплоднення - усяго 25%.

НАРАДЖЭННЕ. Кры-вяносныя сасуды плода непасрэдна звязаныя з кроваваз-ротам маці. Ядавітыя цыгарэтныя рэчывы курыльшчыцы асяданоць у арганізме ненароджанага, могуць выклікаць глыбокія дэфекты развіцця, крывацёкі, у яе - выкідыши, заўчастныя роды. У малаці курильшчыц утрымліваеца да 0,5 мг нікаціну. Смяротная доза для малога - 1 мг.

Адна з вялікіх прычын бясплоддзя ў жанчын, на 30% - захапленне цыгарэтамі. Спонтанныя аборты ў іх на 40-60% часцей. 67% курильшчыц нараджаюць немаўлят з адхіленням: у іх меншая даўжыня цела, акружнасць галавы, грудной клеткі, запаволенасць інтэлектуальнага і эмасцінага развіцця, яны пазней пачынаюць чытаць, лічыць. "Фетальны тыунёвы сіндром" будзе сказавацца на абкураным ва ўлонні дзіцяняці ўсё ўжыццё.

Хатні бацькоўскі чарнобыль народжаны 30% хваробаў у дзяцей. Курыць маці і бацька - 60% дзяцей хварэюць, яшчэ дзед і баба смаліць - дзіця зусім хворае, худое, змалку но-сіць акуляры.

Даказана, бяспречна прызнана - падаткі ад тыунёвой прамысловасці ў шмат разоў меншыя за страты на ля-чэнне хвароб ад курэння.

Водсветы (пякунія іскры)

З 1998 года ў парках і на пляжах шматмільённага Нью-Ёрка, на большасці пляжаў Іспаніі, Аўстраліі забаронена курыць, выпіваць, выгульваць сабак. У кафе, рэстаранах, барах нельга курыць.

27 дзяржароў ЕС вуснамі Міністэрстваў аховы здароўя дамовіліся аб поўнай забароне на ментоловыя і іншыя араматызаваныя цыгарэты, якія перш за ўсё прызначаюць моладзь Еўропы да курэння. Чэрвеньскае 2013 года безадмоўнае раашэнне ўпершыню пастаўіла вялікі гузак тыунёвым картэлям. ("НВ", 02.7.2013).

Папера ў зямлі і траве разлагаецца 2-10 гадоў, кансервавая банка 90 гадоў, фільтр ад цыгарэт 100 гадоў, поліэтыленавы пакет 200 гадоў, пластмасса 500 гадоў, шкло 1000 гадоў ("Ва-Банк", 06.3.2006).

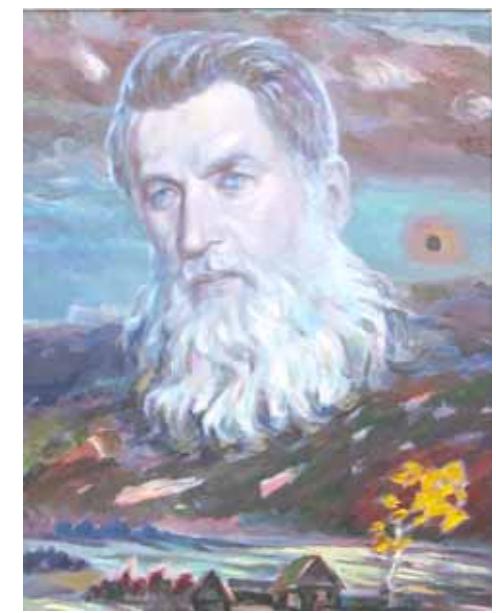
Аплата за цыгарэты - малая частка выдаткаў курца. Неабходна ў іхняня выдаткі за-кладваць расходы на лячэнне, якія аплачвае працаадаўца і дзяржава, сям'і і вакольныя. У жанчыны, якія жыве з курцом, на 70% павялічваецца рызыка раку малочнай залозы.

(Прачяг у наст. нумары.)

ЮБІЛЕЙНАЯ ВЫСТАВА Ў ПАСТАВАХ

У наш такі няпросты час культурнае жыццё Беларусі віруе не толькі ў сталіцы. І гэта радуе. Паставы - звычайні рэгіён цэнтр Віцебскай вобласці. Звычайні і незвычайні. Былы палац Тызенгауз, архітэктурная асаўлівасць забудовы плошчы, якая часткова захавалася з часоў 17 стагоддзя. Менавіта гэтыя абставіны, ды яшчэ

іх жыццёвые мэты і тое, дзеля чаго яны жылі на зямлі. Напэўна, у гэтым і заключаецца галоўная мэта кожнага са праўднага мастака. Менавіта тут і прайяўляеца сіла яго майстэрства. Нават тыя палотны, на якіх быццам бы проста знаёмыя беларускія краявіды, прымушаюць глядача задумца над сутнасцю быцця, бо і тут чуеца

подых стагоддзя ў беларускай гісторыі, людскія жыцці, адданыя за свабоду і незалежнасць краіны. "Гервяты ў зацім чакані", "Трывожны ранак у Варнянах", "Суворая часіна", "Зямля пад крыжам". Хо-чацца прыпомніць яшчэ карціны: "Ранак у Лынтулах", "Краявід з касцёлам у Камаях". Бе-гэта нашая пастаўская зямля, мілія сэрцу краявіды. Адметнай з усіх бакоў з'яўляеца карціна "Містэрыя плошчы (Паста-")

ў"). Гэта жывая гісторыя нашага Пастаўскага краю. Ніяк не пройдзе міма. Захочацца зноў і зноў глядзець і бачыць яскравыя выявы гісторычных асоб і старадаўніх будынкаў. Адчуеш подых жывой гісторыі. Так і хочацца сказаць: "Дзякую, табе, мастак, за радасць сустэчы з са-праўдным мастацтвам".

Людміла Цыбульская,

сябра Пастаўскай суполкі ТВМ.

На здымках: 1. Алесь Цыркуноў на выставе; 2. Нязломны; 3. Сядзіба А. Ромера ў Каралінове.

Літаратурныя сустрэчы

Лідская вандроўка Навума Гальпяровіча

Днём і ў Лідскім гісторычна-мастацкім музеі адбылася сустрэча з паэтам, празаікам, публіцыстам, літаратурным крытыкам, галоўным дырэкторам міжнароднага вяшчання беларускага радыё (радыёстанцыя "Беларусь"), тэлевідоўцам праграмы "Дыялог пра мову" (канал "Беларусь 3") Навумам Гальпяровічам. На сустрэчу былі запрошаны паэты Лідчыны, прыхільнікі

людзі Беларусі, з некаторымі з іх Навуму Гальпяровічу даволілася сустракацца. Дарэчы, прысутнічай на мерапрыемстве і сам аўтар карцін.

Варты адзначыць, што перад сустрэчай у музеі госьць з Менска наведаў Лідскі замак, домік Таўлая, выступіў у прымым эфіры Лідскага тэлебачання. Уражанні ад наведвання нашага горада засталіся ў яго самия прыемныя.

мастацкага слова, пажылых людзі з суполкі "Актыўнае даўгалаце", старшакласнікі сярэдняй школы № 11. У Ліду Навум Якаўлевіч, ганаровы грамадзянін горада Полацка, сябра Саюза пісьменнікаў Беларусі, прыехаў па запрашэнні кіраўніка літаратурнага аб'яднання "Суквецце" пры рэдакцыі "Лідскай газеты" Алеся Хіруна.

Сустрэча з паэтам неўпадкова праходзіла ў выставачнай зале музея, дзе ў гэтыя дні дзеянічае выставка карцін вядомага лідскага мастака Уладзіміра Мельнікава: на шэрагу карцін выяўлены знакамітые

- Лідчане могуць ганарыцца сваім горадам, - адзначыў Навум Якаўлевіч. - Па радыё пра вашу Лідчыну, пра яе людзей, пра яе славутасці можна гаварыць доўга.

Сам жа паэт родам з Полацка. Гэты найстарэйшы беларускі горад, радзіма Ефрасінні Полацкай, Францішка Скарыны, Сімяёна Полацкага, як признаўся Навум Гальпяровіч, пабудаваў усё яго жыццё.

Расказваў паэт пра специфіку працы на міжнародным вяшчанні беларускага радыё, якое вяшчае на дзеяцівіх мовах, расказвае свету пра нашу Бела-

русь, закрануў свае падарожжы па краіне, журналісцкія сустрэчы, згадаў пра свой пэрыяд працы ўласным карэспандэнтам Дзяржтэлерады ё БССР па Віцебскай вобласці. Гаворачы пра журналісцкую працу, Навум Якаўлевіч падкрэсліў важнасць паглыблення журналіста ў ту ці іншую тэму (напрыклад, калі журналіст рыхтуе сельскагаспадарчы рэпартаж, ён сам павінен штосьці разумець у сельскай гаспадарцы, калі сустракаеца з якімсьці навукоўцам - быць "у тэмі" ў адпаведнай галіне наўку, і г. д.). Для самага Навума Гальпяровіча паездкі па гарадах і вёсках краіны, сустрэчы з рознымі людзьмі служаць яшчэ і падпіткай для літаратурнай творчасці.

Навум Якаўлевіч шмат адказваў на пытанні залы. А пытанні паступалі розныя: "Калі навучыліся чытаць?", "Калі напісалі свой першы верш?", "З кім з беларускіх паэтав сябрусец?" і г. д. Дарэчы, Навум Гальпяровіч, як чалавек, якому па работе даводзіцца бываць у розных кутках Беларусі, як беларускі літаратар, асабіста су-

Яму належаць такія мудрыя слова: "Калі б беларуса прымусіць быць беларусам, які б атрымаўся выдатны беларус!"

У гэтым годзе на Беларусі адзначалася 100-годдзе з дня народзін Народнага пісьменніка Янкі Брыля. Каб адзначыць гэту дату, ТБМ імя Ф. Скарыны г. Магілёва запрасіла вядомага беларускага гісторыка і літаратуразнаўца, публіцыста і літаратурнага крытыка Анатоля Сідарэвіча выступіць 21 лістапада на імпрезе ў цэнтральнай гарадской бібліятэцы. Менскі госьць у свой час добра ведаў Янку Брыля і

шмат іншых беларускіх пісьменнікаў і дзеячоў. Спадар Анатоль, сведка шматлікіх гісторычных падзеяў, харызматычна і дасведчана з дэманстрацый фатадзымкам распавёў пра аса-блівасці біографіі Янкі Брыля, пра яго жыццё і творчасць у

му, у вёску Загор'е, што на Гарадзеншчыне. У 1939 г. быў прызваны ў Войска Польськае, служыў у марской пяхоте. Пасля пачатку II Сусветнай вайны, у верасні таго ж года, трапіў у нямецкі палон, з якога ў сорак першым годзе ўцёк, вяр-

леснікам даumentальная апоевесць "Я з вонгнай вёскі..." - жудасны ўспаміны ўцалелых жыхароў спаленых вёсак Беларусі, жорсткая, няўмольная, крывавая праўда пра вайну, пра фашизм. Уся творчасць Янкі Брыля прасякнута глыбо-

Заходній Беларусі, пра службу ў Войску Польскім і мно-
гае іншае.

Янка Брыль - апошні Народны пісьменнік савецкай эпохі. Ён апошні насыў званне "Народны пісьменнік БССР", якое атрымаў ў 1981 годзе. Для многіх так і засталося загадкай, як Янка Брыль атрымаў гэтае званне. Бо не зусім тыповы "Народны", усё жыццё застаўся беспартыйным, і гэта вельмі здіўляла яго сябру, якія лічылі, што званне "народнага" нельга атрымаць, не ўступіўши ў партыю. Толькі яшчэ два пісьменнікі з народных не былі партыйнымі - Васіль Быкаў і Рыгор Барадулін. У двухтомніку Янкі Брыля не было ніводнага разу слова "партия", што таксама было незвычайнай на тия часы.

Янка Брыль народзіўся 4 жніўня 1917 г. у Адэсе ў сям'і чыгуначніка. У 1922 г. разам з бацькамі вярнуўся на іх радзі-

нуся на Беларусь і далучыўся да партызанаў.

Першая кніга Янкі Брыля пад назвай "Апавяданні" вышла адразу пасля вайны, у 1946 годзе. У яе ўайлішлі некалькі апавяданняў і невялікая апоевесць "У сям'і", прысвечаныя жыццю заходнебеларускай вёскі. У розныя гады Янка Брыль быў намеснікам рэдактара часопісу "Маладосць" і "Полымя", працаўшы рэдактарам Дзяржаўнага выдавецтва Беларусі, быў сакратаром праўлення Саюза пісьменнікаў БССР.

Класік беларускай літаратуры стала яго апавяданне "Маці". У пачатку 1960-х з'явілася ў друку галоўная праца пісьменніка, вядомы раман "Птушкі і гнёзды". Гэты раман стаў атабіяграфічным творам і быў прынцыпава новым словам у жанры рамана. Унікальны ў сусветнай літаратуре стала і створаная Янкам Брылем разам з Алесем Адамовічам і Уладзімірам Ка-

кім, чыстым пачуццём да сваёй родзімы. Шчырае, сумленнае служэнне роднай зямлі, роднаму народу было галоўнай мэтай і сэнсам яго жыцця. Яму належаць такія мудрыя слова: "Калі б беларуса прымусіць быць беларусам, які б атрымаўся выдатны беларус!"

Сустрэча працягвалася каля дзвюх гадзін. Усе прысутныя былі вельмі ўдзячныя Анатолю Сідарэвічу за тое, што ён здолеў завітаць у Магілёў і падзяліцца сваімі багатымі ведамі па гісторыі Беларусі. Як сведку пэўных падзеяў прысутныя задавалі яму пытанні, якія тычыліся не толькі постаці Янкі Брыля, але і ўвогуле тых цікавых і складаных часоў. Пытанні былі пра дзеянісць беларускіх пісьменнікаў падчас гітлераўскай акупацыі, пра ўзаемадачынені з пісьменнікамі з Магілёўшчыны: Пысіным, Стрыльцовым, Адамовічам, Кудраўцом.

**Наталля Шамянкова,
Магілёў.**

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб реєстрацыі № 908 ад 18 снежня 2009 г. выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі:

231293, Лідскі р-н, в. Даўліна.

Адрас для паштовых адпраўлення:
231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: naszaslowa@tut.by

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Алена Анісім, Юрасік Бабіч, Юля Бажок,
Марыя Баравік, Аляксей Карпенка, Эла Оліна, Ігар
Пракаповіч, Аляксей Пяткевіч, Станіслаў Суднік,

Павел Сцяпко, Алег Трусаў,
Дзяніс Тушынскі, Аляксей Шалахоўскі.

<http://naszaslowa.by/> <http://pawet.net/>
<http://kamunikat.org/> <http://tbt-mova.by/>
<http://nashaslova.mns.by/>

Аўтары цалкам адказныя за падбор

і дакладнасць прыведзенай інфармацыі.

Рэдакцыя рукапісы не вяртае.

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.

231300, г. Ліда, вул. Ленінскую, 23.

Выдавец: Установа інфармацыі "Выдавецкі дом ТБМ".

Газета падпісана да друку 4.12.2017 г. у 17.00. Замова № 2756.

Аб'ём 2 друкаваныя аркушы. Наклад 1500 асобнікаў.

Падпісны індэкс: 63865.

Кошт падпіскі: 1 мес.- 1,62 руб., 3 мес.- 4,86 руб.

Кошт у розницу: па дамоўленасці.